

Lezing Christenvrouw 15 september 2010

Ds. André van der Graaf

'Een zomer in de leer bij Stanley Hauerwas'

Inleiding

Net voor de zomer hebben we in onze gemeente een gemeenteavond gehouden met als thema 'de restauratie van de kerk in Waardenburg'. Zoals elke gemeenteavond, heb ik toen ook een kort overzicht gegeven van mijn werkzaamheden. Ik vertelde toen ook dat ik van plan was om de zomerperiode onder meer te gebruiken om wat meer dan mogelijk is in de winterperiode, te studeren. Ik heb mij in de achterliggende zomerperiode dan ook wat intensiever beziggehouden met een theoloog uit Amerika. Zijn naam is Stanley Hauerwas. Over hem wil ik jullie graag wat meer vertellen. Het is vanzelfsprekend onmogelijk om in kort bestek een volledig overzicht te geven van de persoon en het werk van Hauerwas. Het verhaal dat ik vanavond houd, is meer een persoonlijk leesverslag. Persoonlijk zie ik deze lezing min of meer als de afronding van gerichte zomerstudie. Voor jullie is het hopelijk een bewijs dat ik de achterliggende periode niet heb stilgezeten. Toen ik vorig jaar bij jullie te gast was, vroeg ik suggesties voor een onderwerp voor vanavond. Ik heb één suggestie gekregen van jullie eigen voorzitter. Zij vroeg mij: kun je niet wat vertellen over 'leven als Christen'? In mijn eigenwijsheid ik toch voor een ander thema gekozen. Tijdens het schrijven van dit verhaal, kwam ik er echter achter dat het toch ook gaat over het aangedragen thema 'leven als Christen'. Hauerwas houdt zich in zijn werk voornamelijk bezig met de vraag wat onze relatie met de Heere Jezus betekent voor ons leven van elke dag. Steeds benadrukt hij dat het in het geloof er in eerste instantie niet om gaat dat we er allerlei ideeën over Jezus en God op na houden. De Heere Jezus zou voor ons eerst en vooral een verschil moeten maken voor de manier waarop wij ons leven in kerk en samenleving inrichten.¹ Ik heb mijn verhaal als volgt opgebouwd: (1) Eerst geef ik een kort overzicht van het leven en het werk van Stanley Hauerwas. (2) Vervolgens wil ik met jullie kijken naar wat Hauerwas naar voren brengt over het 'belang van de kerk'. Daarna krijgen jullie alle gelegenheid om vragen te stellen en opmerkingen te maken. Hopelijk leidt dit tot een goed gesprek

¹ Hauerwas, *Een robuuste kerk; de christelijke gemeente in een postchristelijke samenleving*, Uitgeverij Boekencentrum, Zoetermeer 2010, 19. Het artikel 'Hoe christelijke ethiek tot stand kwam' (47-58), is een nadere uitwerking van deze stelling. Hauerwas geeft een kort overzicht van de wijze waarop de systematische theologie en de ethiek in de loop van de eeuwen zich tot elkaar verhouden hebben. Hauerwas pleit er dan zelf voor om de ethiek niet als een op zichzelf staande discipline te beschouwen. Ethiek en dogmatiek horen onlosmakelijk bij elkaar. Voor deze overtuiging is hij vooral schatplichtig aan Karl Barth. Gezien dit uitgangspunt is het niet zo vreemd dat Hauerwas in de loop van de jaren vooral heel veel artikelen geschreven heeft op het gebied van de toegepaste ethiek. Zie bijvoorbeeld: Hauerwas, *The Hauerwas Reader*, Londen 2001, 287-622.

over geloven vandaag en komt het thema van de voorzitter dan toch ook via een omweg toch aan bod.

I Hauerwas; leven en werk

Stanley Hauerwas werd op 24 juli 1940 geboren in een eenvoudig metselaarsgezin. Zij woonden in een klein stadje in het noorden van Texas, Verenigde Staten. Al op zeer jonge leeftijd hielp Stanley zijn vader met zijn werk en zo werd hij al doende ingeleid in de geheimen van het metselaarsvak. De plaatselijke kerkelijke gemeente speelde een belangrijke rol in het gezinsleven. Wekelijks werden op zondag twee kerkdiensten bezocht en ook was de familie Hauerwas actief bij allerlei activiteiten die georganiseerd werden. Toen er een nieuwe kerk gebouwd moest worden, kreeg vader Hauerwas bijvoorbeeld de opdracht om die kerk te metselen. Terwijl de jonge Stanley opgroeide werd duidelijk dat hij goed kon leren. Daarom stelden zijn ouders alles in het werk om hem de gelegenheid te geven om verder te studeren. Na de middelbare school besloot hij om theologie te gaan studeren aan Yale Divinity School. Dit was de hogere school waar dominees werden opgeleid voor het kerkverband waartoe Hauerwas behoorde. Hoewel hij op deze school werd voorbereid op een taak in de kerk, ging hij niet met een vastomlijnd doel theologie studeren. In ieder geval was het zeker bij de aanvang van zijn studie niet zijn intentie om uiteindelijk predikant te worden. Hij wilde de studie vooral gebruiken voor zijn persoonlijke zoektocht naar de betekenis van God voor zijn leven. Terugkijkend op zijn leven, geeft Hauerwas twee redenen aan, die er wat hem betreft toe hebben geleid dat hij theoloog werd. In zijn onlangs uitgegeven memoires schrijft hij aan het begin van het eerste hoofdstuk: 'Ik werd een theoloog, omdat ik niet gered kon worden.'² In de gemeente waartoe hij toen behoorde, werden op zondag twee kerkdiensten gehouden. Eén in de morgen en één 's avonds. Voor de beleving van de mensen draaide het uiteindelijk om die avonddienst. Daarin werden mensen, zoals men toen zei, gered. Er werd in deze diensten urenlang gezongen en gewacht op de komst van de Heilige Geest. De mensen die gered werden, getuigden daar vervolgens van. Hauerwas beschrijft in zijn memoires op een aangrijpende manier hoe hij van week tot week verlangde om bij die geredde mensen te horen. Maar er gebeurde naar zijn beleving weinig met hem. Dit duurde een geruime tijd. Trouw bezocht Hauerwas deze diensten. Intens verlangde hij om te beleven wat die andere mensen ook beleefden, maar er gebeurt niets. Op een gegeven moment begon hij zich echt zorgen te maken. Hij besloot daarom om het over een andere boeg te gooien. Hij melde zich bij de voorganger van zijn gemeente met de boodschap dat hij zijn leven wilde wijden aan de Heere. Zelf zegt hij over deze beslissing: 'ik dacht: 'als God mij niet wil redden, dan kan ik Hem

² Hauerwas, *Hannah's Child; A Theologians Memoir*, Eerdmans Publishing Company, Grand-Rapids 2010, 1.

tenminste maar beter op een bepaalde manier aan mij binden, door één van zijn dienaren te worden.³ Dat Hauerwas besloot om theoloog te worden heeft ook nog een andere reden. Het heeft ook te maken met een belofte die zijn moeder aan God deed voor hij geboren werd. Geïnspireerd vanuit het Oude Testament door het voorbeeld van Hanna, de moeder van de richter Samuel, bad zij intens om een kind. Ze voegde aan dit gebed een belofte toe: 'als U mij een kind geeft, zal ik dat kind wijden aan uw dienst!'⁴ Voor Stanley Hauerwas' moeder was hij het resultaat, de verhooring, van dit gebed. Al op jonge leeftijd kreeg Hauerwas dit verhaal van zijn moeder te horen. Achteraf dankt Hauerwas God voor dit gebed. 'Ik hou van het werk dat mijn moeders gebed mij opgeleverd heeft.'⁵ Tegelijk vraagt hij zich ook af wat hij zou hebben gekozen als zijn moeder dit verhaal niet aan hem had verteld. Hauerwas heeft in de loop van de jaren aan diverse universiteiten gewerkt.⁶ Hij is uitgegroeid tot één van de toonaangevende theologen van Amerika.⁷ Dit leidde er zelfs toe dat op 10 september 2001 het toonaangevende Time Magazine hem uitriep tot Amerikaans beste theoloog. Dit heeft indertijd echter niet zo heel veel bekendheid gekregen. De volgende dag kwam immers al het nieuws in de schaduw te staan van de aanslag op het World Trade Centre. Het is overigens wel opvallend dat Hauerwas over het algemeen zo gewaardeerd wordt. De standpunten die hij inneemt zijn vaak heel controversieel en roepen veel verzet en kritiek op. Vooral het feit dat Hauerwas voortdurend in preken, boeken en artikelen, zich opwerpt als een overtuigd pacifist (eenvoudig gezegd: iemand die oorlog ten allen tijde afwijst), wordt hem in Amerika verwikkeld in haar strijd tegen het terrorisme, niet in dank afgenomen. Het weerhoudt hem er niet van om zijn standpunten onomwonden uit te blijven dragen. Dat maakt wat mij betreft Hauerwas een uiterst boeiende theoloog om mee bezig te zijn. Hij zet je aan het denken en roept tegelijk ook weerstand op. Die weerstand heb je nodig als theoloog/dominee om zelf verder te komen in je denken over God, de kerk en de wereld.

³ Idem, 3.

⁴ Ibidem.

⁵ Hauerwas, *Hannah's Child*, 4. Bij wijze van 'geestelijk' commentaar: prachtig om te zien hoe Hauerwas getuigt van de leiding van God in zijn leven. Een gezegend mens ben je als je zo de hand van de Heere kunt en mag zien. Het mooie van Hauerwas' benadering vind ik persoonlijk dat er bij hem een besef van 'geleid worden' is. Maar dat dit besef hem nooit verlamd heeft. Hij kan ook frank en vrij zeggen: ik ben ook geworden wat ik geworden ben door de keuzes die ik gemaakt heb en door de inspanningen die ik hiervoor geleverd heb. Hij houdt beide als waarheidsmomenten vast en speelt niet de ene benadering tegen de ander uit.

⁶ Voor een kort overzicht zie: Paul/Wallet, 'Een alternatieve morele gemeenschap; interview met Stanley Hauerwas', in: *Wapenveld; Christelijk perspectief op geloof en cultuur*, Jaargang 58, nummer 1 (februari 2008), 19-25. Zie ook hun inleiding in Hauerwas, *Een robuuste kerk*, 7-12.

⁷ Zo bijvoorbeeld: Stout, *Democracy and Tradition*, Princeton University Press, Princeton 2004, 140. Stout houdt zich in de boek intensief bezig met Hauerwas. Hij schrijft op de flap van 'The Hauerwas Reader' dat hij het vrijwel in alles met Hauerwas oneens is, maar dat Hauerwas te belangrijk en te invloedrijk is om te kunnen negeren.

II *Het belang van de kerk*

De 'kerk' is één van de thema's waar Hauerwas veelvuldig over schrijft. Steeds weer benadrukt hij het belang van de kerk voor de christelijke gemeenschap. Het is volgens hem onmogelijk om te geloven en Jezus te volgen en niet bij een kerk aangesloten te zijn. Het maakt hem dan nog niet zoveel uit welke kerk, als je maar met een groep mensen gestalte geeft aan het geloof in de Heere. Voor Hauerwas persoonlijk betekent dit dat hij eerst en vooral een kerkelijk theoloog wil zijn. Hij wil nadenken en schrijven over God ten dienste van de mensen die samen de kerk van God op aarde vormen.⁸ Niet voor niets schrijft Hauerwas in het voorwoord van een bundel preken van zijn hand dat hij die preken als zijn beste theologische werk beschouwt. Hij bedoelt hier niet alleen mee dat hij er vanuit wetenschappelijk oogpunt tevreden mee is. Vooral wil hij hiermee beklemtonen dat naar zijn mening hij juist met het schrijven en houden van preken bezig is met de eigenlijke taak van een kerkelijk theoloog. Het belangrijkste werk van een theoloog in dienst van de kerk is het uitleggen van de Schrift voor het gehoor van de gemeente.⁹ Dat hij in eerste instantie 'kerkelijk theoloog' wil zijn, heeft ook alles te maken met zijn overtuiging dat het christelijk geloof eerst en vooral een 'manier van leven is'. Men heeft in de theologie en in de kerk nogal eens de neiging om zich vooral te concentreren op de vraag: wat geloven wij? De inhoud van het geloof staat dan volop in de belangstelling. Hier wordt van alles over gezegd en geschreven. Daarover wordt ook heel wat strijd geleverd. En op zich kan dit allemaal zeer waardevol zijn. Maar de essentie van het christelijk geloof ligt uiteindelijk wat Hauerwas betreft, niet in het 'wat' maar in het 'hoe' van het geloof. Hoe leef je als christen een leven tot eer van God? Of met iets andere woorden: het gaat er in het geloof ten diepste niet om dat je er allerlei overtuigingen op na houdt over Jezus' persoon en werk. Het komt er vooral op aan dat je deze Jezus navolgt in het leven van elke dag.¹⁰ Tot de eigenlijke taak van een kerkelijk theoloog behoort het om de mensen van de kerk te helpen om in het leven van alledag deze vraag te beantwoorden. Ik zal in het vervolg van deze lezing vier elementen bespreken waarin het eigene van de kerk volgens Hauerwas naar voren komt. Bij wijze van commentaar zal ik bij elk van deze vier elementen proberen om één en ander te bespreken met het oog op onze situatie. Er is veel meer over Hauerwas te zeggen. Hij is een uitgesproken theoloog met soms heel afwijkende minderheidsstandpunten. Veel van zijn overtuigingen roepen om een weerwoord en om kritiek.¹¹ Daar wil ik jullie vanavond

⁸ Hauerwas, *Hannah's Child*, 254.

⁹ Hauerwas, *A Cross-Shattered Church; reclaiming the Theological Heart of Preaching*, Brazos Press, Grand Rapids 2009, 11-13.

¹⁰ Hauerwas, *Hannah's Child*, XI. 'How is the heart of the matter for me. (...) I have spent many years trying to say that we cannot understand the 'what' of Christianity without knowing 'how' to be Christian. Yet then I worry about the how of my own life.'

¹¹ Jeffrey Stout heeft de meest voorkomende kritiek vanuit de orthodox christelijke hoek in vier punten samengevat: Hauerwas zou in zijn werk (1) een 'genadeloze' houding hebben ontwikkeld ten opzichte van de

niet mee vermoeien. Ik hoop vanavond jullie duidelijk te maken waarom ik Hauerwas ook voor onze gemeente als een relevante gesprekspartner beschouw.

1. De kerk is anders

In één van zijn artikelen geeft Hauerwas de volgende omschrijving van de kerk: 'de kerk moet een zuivere verschijning zijn van een volk dat geleerd heeft om in vrede te leven met zichzelf, met de ander, met de vreemdeling en natuurlijk het meest van al met God.'¹² Het eerste dat in deze definitie opvalt is dat Hauerwas schrijft over een 'zuivere verschijning'. Hiermee bedoelt hij niet dat er in die kerk alleen maar, wat oneerbiedig gezegd, heilige boontjes te vinden zouden moeten zijn. Wel betekent dit voor hem dat de mensen die samen de kerk vormen, geroepen worden tot een heilig leven voor het aangezicht van God. Zij moeten zich terdege bewust zijn van hun aparte positie in de wereld. Ze moeten daar ook voor willen gaan. Dan wordt namelijk het anderszijn van de kerk ten opzichte van de wereld goed zichtbaar. Dit is kenmerkend voor Hauerwas' visie op de kerk. Hij benadrukt steeds opnieuw dat de kerk geroepen is om anders te zijn. De eerste taak van de kerk is niet om de wereld te winnen voor het Koninkrijk, maar om zo te leven dat het Koninkrijk in haar zichtbaar wordt.¹³ De vraag hoe de kerk mensen kan bereiken met het evangelie en wat zij voor de wereld kan betekenen komt pas in tweede instantie aan de orde. De eerste vraag voor de kerk moet altijd weer zijn: wat moeten wij doen om als christen in deze wereld te leven? Hoe kunnen we trouw zijn aan onze Heere en redder?¹⁴ De eerste taak van de kerk in de wereld is kerk te zijn, niet de wereld rechtvaardiger maken.¹⁵ Het klinkt misschien tegenstrijdig, maar op deze manier bewijst de kerk aan de wereld zonder God, de beste dienst die zij kan bewijzen, aldus Hauerwas. Zij vertelt de wereld namelijk dat dit Gods wereld is. Zij vertelt het verhaal van de liefde van God zoals die tot uitdrukking komt in alles wat Hij in de Heere Jezus voor ons gedaan heeft. Ook in haar daden laat de kerk zien dat haar agenda bepaald wordt door wat zij van deze Heere gezien, gehoord en geleerd heeft.¹⁶ De kerk is dus in de eerste plaats voor Hauerwas een geheiligd volk; apart gezet om tot eer en glorie van de God van Israël te leven.

wereld; (2) het onderscheid tussen in de wereld opgaan als christen of in de wereld de gerechtigheid najagen geen rechtdoen; (3) het gevaar van hoogmoed in de kerken door zijn streven naar een 'heilige gemeenschap' en de nadruk op de deugden; (4) hij profileert zich in zijn werk bij uitstek als degene die bij machte is te bepalen wat 'van de wereld' is en wat 'uit de Geest is'. Zie: Stout, *Democracy and Tradition*, 156. Verder verwijs ik hiervoor naar: De Leede, 'de robuuste kerk van Stanley Hauerwas; tussen 'salonfähig' en 'wereldvreemd' ligt 'dwars', in: *Wapenveld; Christelijk Perspectief op geloof en cultuur*, Jaargang 60 nummer 3, 2010, 4-9. De Leede wijst hier op het hoge 'moeten' karakter dat het werk van Hauerwas draagt.

¹² Hauerwas, *Een robuuste kerk*, 106.

¹³ Hauerwas, *Een Robuuste kerk*, 106.

¹⁴ Idem, 112.

¹⁵ Paul/Wallet, 'Een alternatieve morele gemeenschap', 22.

¹⁶ Hauerwas, *Een Robuuste kerk*, 111.

Bij wijze van commentaar

Ik vind dit punt dat Hauerwas naar voren brengt wel een heel aangelegen punt. Er wordt de laatste jaren heel veel nagedacht over de vraag wat de plaats en de taak van de kerk zou moeten zijn in onze samenleving. Dat is ook wel nodig, aangezien de rol van de kerk de laatste tientallen jaren heel sterk veranderd is. Daar waar het Christelijk geloof tot in de jaren vijftig van de vorige eeuw een hele centrale rol speelde, moet er nu genoeg genomen worden met een marginale rol.¹⁷ Hauerwas drukt de kerken vandaag op het hart om vooral te blijven waken bij de schat die haar is toevertrouwd. In de wereld moet de kerk vooral een eigen geluid laten horen. Of beter: de kerk moet vooral goed blijven luisteren naar het eigen geluid van het evangelie van Jezus Christus. De voornaamste opdracht van de kerk is nog steeds als 'voorpost' in de wereld volk van God zijn. Hem verheerlijken in ons lied, in onze gebeden, met onze daden. De kerk hier in Waardenburg moet een plek zijn waar mensen in contact kunnen komen met de Heere, God van Israël, Vader van Jezus Christus. Hier moeten de mensen ook getraind worden om in het leven van elke dag de relatie met Christus te praktiseren. U zult begrijpen dat met name de kerkdiensten hierin een hele belangrijke functie hebben. Daar laat de kerk zien wat haar geheim is als zij samenkomt voor het aangezicht van God. Het is daarnaast ook zo belangrijk dat mensen verder ook in staat gesteld worden om te groeien in kennis van God. En dat hun inzicht in de dingen aangaande Gods Koninkrijk verdiept wordt. In Johannes 15 zegt Jezus tegen zijn volgelingen: blijf in Mij! Dan zul je vrucht dragen. Dat laatste is geen opdracht, maar een belofte. Een logisch gevolg van het 'in Christus blijven'. Ik geloof werkelijk dat dit ook voor ons vandaag een aansporing is om als Hervormde Gemeente eerst en vooral steeds weer te investeren in onze relatie met Jezus Christus. De kerk is geroepen om kerk te zijn. Hauerwas noemt 3 elementen of kenmerken waaraan de kerk te herkennen is als volk van God onderweg naar zijn Koninkrijk. Deze kenmerken zijn wat hem betreft onontbeerlijk voor de kerk; op welke plaats zij ook gesteld is, in welke tijd ze ook leeft. De kerk is de plek waar (1) de sacramenten worden gevierd, waar (2) het Woord van God wordt verkondigd en (3) waar een levensstijl wordt aanprezen en geleefd die past bij de stijl van het Koninkrijk.¹⁸ Ik maak over alle drie kenmerken enkele korte opmerkingen.

¹⁷ Zie: Dekker, *Van het centrum naar de marge; de ontwikkeling van de christelijke godsdienst in Nederland*, Uitgeverij Kok, Kampen 2006, 211-233. Voor de vraag wat deze verandering betekende voor de publieke rol van de kerken in Nederland zie: Kennedy, *Stad op een berg; de publieke rol van protestantse kerken*, Uitgeverij Boekencentrum, Zoetermeer 2010, 40-72.

¹⁸ Idem, 117.

2. *Viering van de sacramenten*

Hauerwas verzet zich in zijn geschriften steeds tegen de veelvoorkomende gedachte dat mensen vooral naar de kerk moeten komen om er iets voor hun eigen welzijn te halen of om uiting te geven aan het feit dat men een persoonlijke relatie met God heeft. Op deze manier zou de kerk dan vooral dienen om het eigen levensverhaal nog wat bij te kleuren of te veraangename. Daar kan de kerk zich echter volgens Hauerwas niet voor laten lenen. In de kerk wordt namelijk een eigen verhaal verteld. Dit verhaal gaat over God en zijn omgang met mensen. En dat is een heel ander verhaal dan dat in de wereld te horen is. In de kerk wordt verteld hoe God in zijn omgang met het volk Israël zich bekend heeft gemaakt. En vooral wat Hij in Jezus Christus voor ons gedaan heeft. Naar de kerk gaan betekent daarom in de eerste plaats: dit heel andere verhaal van Gods bemoeienis met de wereld aanhoren. Er geloof aan hechten en op waarde gaan schatten wat God voor ons gedaan heeft door Jezus van Nazareth. Geloven betekent: je door dit verhaal laten veranderen en meenemen. Je komt dus niet naar de kerk om God te manipuleren of voor je eigen behoeften in te zetten om zo aan jouw wensen en behoeften te voldoen. Dit mag niet en kan ook helemaal niet. In de kerk word je gevormd door Hem. Dat is de omgekeerde wereld. Er wordt verteld dat je bent geschapen om God te prijzen en te verheerlijken in je leven. Dat is dan ook direct het belangrijke verschil tussen iemand die bij Christus hoort en iemand die geen deel uitmaakt van dit verhaal van God.¹⁹ Het is nu goed te begrijpen waarom Hauerwas de viering van de sacramenten van doop en avondmaal noemt als het eerste kenmerk van de kerk. De doop is immers bij uitstek het moment waarop iemand deel uit gaat maken van dit grote Verhaal van God. Gedoopt worden is sterven en opstaan met Jezus Christus. De gelovige laat hiermee zien dat verhaal van de kruisiging en de opstanding van de Heere Jezus ook zijn verhaal is geworden: 'hier mag ik in delen, hiervan mag ik leven, daarvoor wil ik gaan.' De doop is de plaats waar de enkeling de gemeente binnenkomt.²⁰ Het is dus geen vrijblijvend gebeuren of een leeg ritueel dat leuk is voor het plakboek. Het is een ontzagwekkende werkelijkheid: je wordt ingelijfd in het lichaam van Christus met alle consequenties die dat voor het dagelijkse leven met zich meebrengt. Het avondmaal is vervolgens de plek waar de gemeente verzekerd wordt van Gods blijvende en voortgaande aanwezigheid. Het is de maaltijd waarin de Heere zelf ons op het hart drukt dat Hij een wissel heeft omgezet in de geschiedenis. Het wijst de gemeente op het offer dat Hij bracht om de wereld te redden. Tijdens deze maaltijd wordt de gemeente daar opnieuw bij bepaald. Het offer van Christus als grond van het heil van de gelovigen. Er hoeft niets meer bij, alles is volbracht. En daarbij de oproep van Christus om in de navolging van Hem ons

¹⁹ Hauerwas, *Een robuuste kerk*, 21.

²⁰ Idem, 117.

leven ook aan Hem te offeren uit dankbaarheid.²¹ De sacramenten van de doop en het avondmaal vertellen de gemeente steeds opnieuw: jullie zijn anders, jullie zijn van Hem! Gedraag je daar dan ook naar.²²

Bij wijze van commentaar

Bij mij werkte deze nadruk van Hauerwas op het belang van de sacramenten heel aanstekelijk. De sacramenten zijn niet alleen iets van 'één keer in de zoveel tijd' en 'een extraatje'. Er gebeuren bij het vieren van de sacramenten hele wezenlijke dingen. Zijn we ons daar als gemeente wel altijd van bewust? Ik wil hier twee opmerkingen over maken. Wat mij in de eerste plaats opviel, was dat hij zowel de doop als het avondmaal een gelijk gewicht geeft. Terecht, zo lijkt me. In de praktijk zie je echter, niet alleen bij ons, dat het avondmaal voor veel mensen veel zwaarder beladen is dan de doop. Voor de beleving van de mensen heeft het avondmaal ook meer gewicht. Je kunt dat bijvoorbeeld heel goed zien aan de mate waarin deze kerkdiensten bezocht worden. Kerkdiensten waarin het avondmaal wordt bediend, worden minder goed bezocht dan gewone diensten. Dit is met doopdiensten niet het geval, integendeel zelfs. Waar voor veel mensen een drempel bestaat om deel te nemen aan het avondmaal, is daarvan voor de meeste mensen bij de doop geen sprake. Op zich is dit misschien begrijpelijk, maar het is niet juist. Bij de doop staat er net zoveel op het spel als bij het avondmaal. Tijdens doopgesprekken heb ik het hier met doopouders ook wel over. Als je ja kunt zeggen op de doopvragen, kun je ook aan het avondmaal! En in een volkskerk als de onze is de vraag naar wat te doen met die ouders die hun beloften in de praktijk niet nakomen, ook al heel lang een pijnpunt. Ik heb op deze vragen niet zomaar pasklare antwoorden, maar zie wel dat er hier het één en ander is scheef gegroeid. Je kunt niet 'én gedoopt zijn', dat is: met Christus gestorven en opgestaan én vervolgens gewoon persoonlijk en met je gezin je eigen gang gaan, zonder je daar voor de rest al te zeer om te bekommeren.

Wat betreft het avondmaal ook een kleine opmerking. De laatste tijd zie je van verschillende kanten de roep weer sterker worden om het avondmaal vaker te vieren, dan de vier keer per jaar die gemeengoed zijn.²³ Ik vind hier wel iets voor te zeggen. Het is vreemd dat de viering van het avondmaal zo sporadisch plaatsvindt, terwijl juist aan het avondmaal de christelijke gemeente het dichtst bij het geheim van de verlossing in Christus mag komen. De gemeente is pas echt 'thuis' aan de tafel van de Heere. Hier mag men tot rust komen op het volbrachte werk van Christus, dat zichtbaar gemaakt wordt in de tekenen van brood en wijn.

²¹ Ibidem.

²² Idem, 266 (voetnoot 128).

²³ Zo bijvoorbeeld Terlouw, 'Gereformeerd, maar niet van gisteren'; over gereformeerde liturgie en prediking in een belevingscultuur, in: *Wapenveld*, jaargang 60 nummer 4, 2010, 15-21.

3. Verkondiging van het Woord

Een tweede belangrijke kenmerk van de kerk volgens Hauerwas is dat op deze plaats het Woord verkondigd wordt. Het verhaal van God wordt juist in de kerk op allerlei manieren verteld. Dat is nodig. Zo leren volgende generaties dit verhaal kennen. En op deze manier krijgen mensen ook zicht op hoe het evangelie het leven van mensen kan kleuren en inhoud geven. Ook als het hier over gaat is het volgens Hauerwas heel belangrijk dat dit eigen verhaal van Gods omgang met de wereld ook echt verteld wordt. Dus opnieuw: je komt niet naar de kerk om daar iets te halen wat jou van pas kan komen. Je komt eerst en vooral naar de kerk om dat eigen verhaal van de kerk over God en Jezus te horen. Een verhaal dat de kerk doorgeeft van generatie op generatie door intensief bezig te zijn met de bestudering van de Bijbel. Hier wordt het ook steeds weer spannend in de kerk. Want als het goed is komt God zelf aan het Woord. Leert Hij de gemeente zichzelf kennen en de wereld. Laat Hij zelf zien door de Geest wat goed is voor kerk en wereld. Hauerwas hamert er dan ook op dat de kerk vooral dat eigen verhaal en die eigen taal blijft spreken die zij vanuit de traditie heeft overgeleverd gekregen. De preken in de kerk moeten in de eerste plaats over God gaan, over wat Hij vindt, deed en wil doen in de levens van mensen. Dit verhaal van God moet niet koste wat kost aangepast worden aan de behoeften van mensen. Dan loopt men namelijk het grote gevaar dat men God, als dat mogelijk zou zijn, zou dwingen te voldoen aan de eisen die mensen Hem stellen en de behoeften die mensen voelen.²⁴ Daarom is preken voor een dominee en luisteren voor een gemeente een hele zware en moeilijke opdracht. Hauerwas schrijft: 'het is moeilijk om de waarheid te preken tot hen die je hebt lief gekregen. Maar de waarheid van het evangelie is een weerbarstige waarheid. Het is een waarheid waardoor we tot de erkenning gebracht worden dat wanneer alles is gezegd en gedaan we zondaars zijn die er de voorkeur aangeven om te leven alsof God niet bestaat.'²⁵

Bij wijze van commentaar

Ik vind de nadruk die Hauerwas hier legt op het feit dat God in onze kerkdiensten aan het Woord moet komen wel heel belangrijk en waardevol. Ik bespeur bij mijzelf ook wel eens de neiging om de ernst van de boodschap en het weerbarstige van het evangelie wat af te zwakken. Mijn preken toch wat aan te passen aan de mensen die in de kerk zitten. Het blijft nodig om steeds weer te beseffen: het Woord moet aan het woord komen. Wat heeft de Heere tot zijn gemeente te zeggen vandaag? Verder denk ik dat Hauerwas een punt heeft als hij sterk benadrukt dat de kerk ook een eigen taal heeft.

²⁴ Hauerwas, *A Cross-Shattered Church*, 14. Voor een toespitsing op de ethiek zie Hauerwas, *The Hauerwas Reader*, 51-74.

²⁵ Idem, 19.

Net als iedere andere taal, beheers je deze taal van de kerk ook niet zomaar vanzelf, maar kost het tijd, moeite en groei om je deze taal eigen te maken. Natuurlijk moet de kerk alles doen om op een hedendaagse manier over Jezus te spreken. Er is echter wel een grens. Wanneer je blijft aanpassen aan de wensen en eisen van mensen, blijft er van het tegendraadse en unieke van de Bijbelse boodschap weinig over. De kerk moet daarom haar mensen leren dat het verhaal van de Bijbel ook woorden en begrippen bevat die men gewoon moet leren. Wij, ouderen en jongeren, moeten leren meedoen in de kerkdienst. We moeten leren luisteren naar een preek. Ook dat is niet iets wat we zo wel beheersen. Daar gaat jaren over heen. Daarom vind ik het zo belangrijk dat ouders hun kinderen al vroeg aanwennen om mee te gaan naar de kerk. Ook al begrijpen ze dan maar weinig van wat er gezegd wordt, het is wel de manier om ze tot begrip te laten komen. Zo worden ze gevormd en geoefend. Wat betreft het leren van deze Bijbeltaal is het net als met het leren van een andere taal. In het begin snap je er helemaal niets van, maar gaandeweg raak je gewend aan de klanken, ga je woorden herkennen. Al doende gaat men zo begrijpen waar dat Verhaal van God over gaat en wat het in concrete situaties betekent.

4. Een christelijke levensstijl

Aan het begin van deze lezing vertelde ik al dat het christelijk geloof voor Hauerwas vooral een manier van leven is. Het is niet genoeg om bepaalde kennis te bezitten over God, de Heere Jezus en de wereld. Het komt er op aan dat mensen deze kennis ook in praktijk gaan brengen. De kerk is geroepen om een heilig volk te zijn en om zich in handel en wandel te onderscheiden van de wereld om haar heen.²⁶ Het komt er in de kerk daarom ook op aan dat de gelovigen zich oefenen in de navolging van de Heere. Het evangelie heeft immers ook bij uitstek betrekking op maandag tot en met zaterdag. Hauerwas schroomt dan niet om grote woorden te gebruiken. Mensen in de kerk worden opgeroepen om te worden als Jezus en een leven te leven van liefdadigheid, gastvrijheid en gerechtigheid.²⁷ Het leven van een christenmens bestaat uit de imitatie van de Heere Jezus. Op dit punt komt bij Hauerwas ook vaak het woordje karakter naar voren. Het navolgen van Jezus komt je niet aanwaaien. Je moet je daarvoor openstellen en nog belangrijker: je moet jezelf daarin oefenen. Oefening baart ook in dit opzicht kunst. Al doende en al lerend, word je langzaam maar zeker door het evangelie gevormd. Gaat het Verhaal van God deel uitmaken van je eigen gestel. Dit vraagt ook een bepaalde discipline van de leden van de kerk. Om de positie van Hauerwas in dit opzicht te verhelderen is het leerzaam om te zien wat hij bijvoorbeeld op een gegeven moment

²⁶ Hauerwas, *Een Robuuste Kerk*, 118.

²⁷ *Idem*, 118 en 130.

zegt over het opvoeden van kinderen in de kerk. Je hoort tegenwoordig heel wat ouders in de kerk nog wel eens bij hoog en bij laag volhouden dat ze hun kinderen niet willen dwingen om te geloven. Ze moeten zelf maar kiezen of het bij hen past of niet. Als ze besluiten om naar de kerk te gaan, zou dat heel fijn zijn. Als ze besluiten om dit niet te doen, dan even goede vrienden, dat moet hun eigen keuze zijn. Volgens Hauerwas is een dergelijke opstelling in regelrechte strijd met wat er in de kerk op het spel staat. Daar past geen vrijblijvendheid bij. De ouders moeten hun kinderen voorgaan in de navolging van de Heere Jezus. Dat vraagt van hen in de eerste plaats om een voorbeeld te zijn en in de tweede plaats het geloof zo te onderwijzen dat voor kinderen helder is dat het voor hun ouders van wezenlijk belang is. Het is niet om het even of je het wel of niet nadoet. In de woorden van Hauerwas zelf: 'Als mijn zoon ooit zou zeggen: Ik wil niet naar de kerkdienst deze zondag. Zou ik zeggen: dat doet er niet toe. Het is onze plicht, we gaan. Vaak zou ik zeggen: poeh, ik weet gewoon niet of ik vandaag wel of niet in God geloof. Maar we gaan nog steeds naar de kerkdienst. Het bijwonen van de viering is een christenplicht, omdat het waar is. Alleen hierdoor heeft het leven zin.'²⁸ Hauerwas pleit ervoor om met alle facetten van het leven met de Heere zo om te gaan. Een voorbeeld zijn voor je kinderen en voor elkaar en het blijven vertellen van het Verhaal van Gods omgang met deze wereld. Het leven is voor een Christen voortgaande oefening in de imitatie van Jezus Christus. Dat oefenen gebeurt in eerste instantie in de kerk door met elkaar te leven, elkaar te bevragen en te bekritisieren en zo samen te zoeken naar de wil van God. Hierbij ziet Hauerwas tenslotte een belangrijke rol weggelegd voor wat hij noemt 'leermeesters' in het geloof. Dat zijn mensen wier leven een levende illustratie is geworden van wat de kerk beweert en leert. Het is ontzettend belangrijk dat je elkaar en ook kinderen kunt wijzen op voorbeelden van mensen in wiens leven werkelijk te zien is dat de Heere hun Koning is. Want leren doe je vooral ook door goed te kijken naar iemand die al verder is gevorderd op de weg.²⁹ Dit illustreert Hauerwas vanuit zijn eigen levenservaring. Toen hij nog een jongen was, kwam hij bij zijn vader in de leer die metselaar was. Natuurlijk werd hem verteld hoe dit in zijn werk ging, wat hij moest weten en wat hij moest doen. Maar uiteindelijk werd hij een goede metselaar door niet alleen aan de slag te gaan, maar vooral de kunst te blijven afkijken van volleerde metselaars. Zo leerde hij langzamerhand, al doende, de kunst van het metselen.³⁰

Bij wijze van commentaar

De ethiek (waarin het gaat om de vraag hoe te handelen als Christen in de wereld) neemt een grote plaats in binnen het werk van Hauerwas. Dit heeft een gevaarlijke kant

²⁸ Hauerwas, *Een robuuste kerk*, 27. Zie ook 84/85.

²⁹ Idem, 87, zie ook 130-136.

³⁰ Hauerwas, *Hannah's Child*, 27-33.

aan zich. Terecht wordt daar door critici ook opgewezen. Het evangelie is immers in eerste instantie geen oproep aan mensen tot een heilig leven. De basis van het christelijk geloof is het volbrachte werk van Christus. Op grond van Zijn leven, lijden en sterven en opstanding kunnen mensen in het reine mogen komen met hun Schepper. Je wordt om niet, gratis, zalig. Hauerwas geeft zelf wel aan dat hij mensen niet oproept tot het onmogelijke en 'perfecte' mensen te worden.³¹ De basis is ook voor Hem het volbrachte werk van Jezus Christus waarop men mag rusten. Maar hij loopt echter naar mijn idee wel het gevaar dat bij hem het christelijk geloof toch voor het grootste deel in het teken komt te staan van 'goede dingen doen voor God'. Jezus zegt inderdaad: 'neem je kruis op en volg mij.' Zo roept Hij op tot navolging, die soms de oorzaak kan zijn dat er moeilijke beslissingen genomen moeten worden. Terecht legt Hauerwas hier vaak de vinger bij. Jezus vervolgt echter ook met 'mijn juk is zacht' en mijn 'last is licht'. De vraag is of dit bij Hauerwas ook zo blijft, bij alle nadruk die hij legt op de radicale keuzes die van een christen in deze wereld gevraagd mogen worden. Als ik dan toch een punt van kritiek zou moeten noemen, dan zou het dit punt zijn. Tegelijk kunnen we ook op dit punt wel het nodige van Hauerwas leren. De hele eenvoudige vraag die hij eigenlijk steeds weer aan ons stelt is: mag het geloof je iets kosten? Is de liefde van Christus je wat waard? Is dat te zien aan de manier waarop je je leven inricht en de keuzes die je daarin maakt?

III Ten slotte

Ik ga afronden. In een kort bestek heb ik jullie een inkijkje gegeven in het leven en werk van Stanley Hauerwas. Daarbij heb ik geprobeerd aan te geven wat het bezig zijn met Hauerwas mij in de achterliggende zomer heeft opgeleverd. Ik hoop hiermee jullie ook wat aanzetten te hebben gegeven om verder over na te denken en door te praten. Ik dank jullie voor de gelegenheid die mij gegeven is om iets te vertellen over wat mij op dit moment in mijn werk bezighoudt. Ik dank jullie ook voor jullie aandacht.

³¹ Hauerwas, *Een robuuste kerk*, 117.